

...קטן שהגדיל

קטן שהגדיל... תוך הסעודה

לכאורה ביסוד השאלה, הוה החקירה אם החיוב בברכת המזון בא מכח האכילה או מהשביעה. אם ברכת המזון דין בהאכילה - אפילו בגדלותו החיוב עדיין מדרבנן ויוצא במה שבירך כבר ואינו צריך לברך עוד פעם כשיגדיל [אם לא שאכל כדי שיעור כשחשכה], וג"כ אינו יוכל להוציא גדול. אבל אם ברכת המזון דין בהשביעה, בעת שהוא גדול יש חיוב חדשה מדארייתא ויכול להוציא אפילו גדול וגם אפשר שצריך לברך עוד פעם

וע' בהגהות רע"א סימן קפו שכתב וז"ל "מסתפקנא באכל ביום אחרון של יד שנה לעת ערב קודם לילה ובתחילת הלילה שנעשה גדול עדיין לא נתעכל המזון אם מחויב מדארייתא לברך ואם נידן דהוא דארייתא י"ל דאם בירך קודם הלילה דכשהחשיך צריך לחזור ולברך" וכתב שם עוד דנידן זו אינו דומה לאונן [שבתוך אכילה נקבר המת] ומסיים שם "צ"ע לדינא".

והחתם סופר או"ח סימן מט [ועי' גם בחידושו ברכות כ:]: כתב "מ"מ לענין שיעור ברכת המזון קרוב לודאי דאי שבע ליה בפחות מהכא סגי, דהתורה תלי ליה בשביעה ואפ"ה ישראל קדושים הם והחמיר על עצמן משום חומר לא תשא... אפילו בכזית...." ולפ"ז לכוא' בנידוננו צריך לברך שנית כשיגדיל.

ובערוך השולחן יו"ד סימן שמא ס"ק יז [לגבי אונן] שחולק על זה וכתב להדיא דהאכילה עיקר. וראי' מרמ"א סימן עא צ"ב כי זה רק בא להוכיח דאם בשעת מעשה הוא פטור אינו צריך השלמה, אבל ראי' לדין דשביעה אינו מצטרף לחיוב ברכת המזון אינו, כי אפשר שכל הפוסקים שהביא הע"ה שחולק עליו ג"כ הסכים ביסוד של הרמ"א הנ"ל אם לא שברכת המזון שאני דהשביעה ג"כ חלק מהחיוב ואינו "השלמה" כאן כלל. ובחזון איש כח"ד פסק שעיקר דין ברכת המזון הוא על האכילה ולפ"ז גם בגדלותו החיוב עדיין מדרבנן וע"ש. ועי' גם בתשובות והנהגות א/פד. ועי' בצ"א א/גב שהביא מהכתב סופר סימן לא שגם הוא מסופק בדין דהאי גוונא ובצ"א שם הסביר ספיקת רע"א הנ"ל, דאפילו אם השביעה נכלל בדין ברכת המזון, אפשר זה רק מתורת תשלומין של האכילה והכל, למפרע, בא מכח האכילה בעת שהוא קטן.

ומכל הנ"ל נראה שאע"פ שיש פלוגתא להאי דינא, אפשר כאן, שהספק דארייתא, צריכין להחמיר.

קטן שהגדיל... בימי הספירה

במ"א סימן רסז ס"ק א כתב דאפילו אם תוס' שבת רק מדרבנן אפ"ה יוצא משחשיכה בקידוש מבעוד יום, והמנחת חינוך מצוה שו הביא מ"א הנ"ל להוכיח דקטן שסיפר כל ימי הספירה עד שהגדיל באמצע "דבואדי מעויל אז הומן שמחויב מדרבנן להיות חייב א"כ מן התורה ואין החשבון בטיל". אבל ידוע הברכ"י סימן תפט אות כ דקטן שהגדיל תוך ימי הספירה מונים שאר הימים בלא ברכה. ולכו' מחלוקת זו תלוי אם מה שהתחיל בקטנותו מצטרף לענין של תמימות.

ובאבני נזר סימן תקלט פסק כהברכ"י והביא ראי' לדבריו מש"ע סימן תעה ס"ה. וזה לשון הש"ע "אכל כזית מצה והוא נכפה בעת שטותו ואח"כ נתרפא חייב לאכול אחר שנתרפא לפי שאותה אכילה היתה בשעת שהיה פטור מכל המצוות". ולפי זה, כתב האבני נזר, גם לדידן אין מצטרפין מה שהוא מונה בעת קטנותו כיון שהקטן נמי פטור מן המצוות. ולכ' ראי' של האבני נזר צ"ב, א] – מה הדמיון מדין קטן שיש לו לכל פחות מצות מרבנן להא של שוטה שפטור מן המצוות לגמרי ב] – עי' בשה"צ בש"ע שם דהלכה זו [שוטה בפסח] אינו דומה למי ששומר אבידה כיון שעכ"פ הוא איש רק שאז לא חייבתו התורה, ואפשר קטן נמי כיון שיש קצת חיוב עליו נמי אינו דומה.

ואפשר לפרש את דברי האבני נזר דהוא סבר דקטן נמי אין בו חיוב ממש, אפילו מדרבנן, רק האביו מחיוב לחנכו, כמו שפי' כמה מהראשונים, וראי' ידוע לזה ממה שכתב הרמב"ם בהלכות מצה פרק ו הלכה י "קטן שיוכל לאכול פת מחנכין אותו במצות ומאכילין אותו אפילו כזית מצה" ולא פי' שקטן מחיוב בפני עצמו אלא רק מתורת חינוך של האב עליו, ולפי זה דמיון של האבני נזר מסתבר, ועוד, לפי שיטה זו, יש לתמוה על המנ"ח על מה שמדמה קטן שהגדיל למה שפסק המ"א לענין שבת. ואפשר זו היא היסוד מה בין המנ"ח והאבני נזר – אם יש מצות דרבנן במעשה מצוה של קטנים או רק ענין של חינוך.

ולענין דינא - רוב פוסקים חולק על הברכ"י וסוברים שיוכלו בעת גדלותו להמשיך במנין ובברכה. ועי' בספר מועדים וזמנים חלק ד סימן רפח [וגם בסימן רפט] שהובא שם שלש טעמים בדבר א] - חיוב לא פקע מאביו אם הוא פטור וא"כ סופר ומברך לפטור אביו מחיובו לחנך אותו [וטעם זו צ"ב כי י"ל שהחינוך כאן הוא דהאב אמר לבן דזה לאו תמימות היא]. ב] – קטן נמי מקיים מצוות קיומות וסגי לפטור עצמו כשהגדיל. ג] – מברך כמו נשים שמברכים אף שאין עליהם מצוה" [וגם טעם זה צ"ב כי לגבי נשים המצוה היא שוה בארך הספירה משא"כ קטנים]. ועי' שם עוד טעם דאע"פ שיש מחלוקת בענין האי גוונא, ופסקינן ספק ברכות להקל, הכא יש לסמוך על השיטות שסוברים שיוכל הגדול לברך, כיון שחידוש

הוא מה שפסק הבה"ג שאם חסר יום אחד בימי ספירה אינו יוכל לברך שאר ימים, ובצירוף כל הנ"ל יוכל לסמוך על השיטות שחולק עליו. ועי' עוד ביב"א חלק ז אות כח.

ודע שיש שסוברים דאפילו אם הוא חסר בקטנותו כמה ימים ג"כ יוכל לברך אחר שהגדיל כיון שענין של תמימות התחיל רק בגדלותו, ומיבאים ראי' לזה מגמ' סוכה דף כז: דמודה ר' אליעזר בגר שנעשה סוכה בחוה"מ דקרינא ביה סוכה הראוי לשבעה וע' בסוגיא שם.

קטן שהגדיל... בימי חנוכה

ויש בזה שתי שאלות. א] – אי צריך להדליק בין השמשות כקטן בדין תרי דרבנן או להמתין עד צה"כ שיהיו גדול ומקיים המצוה בחד דרבנן. ב] - אם יכול להוציא גדול בהדלקתו.

ועי' מקראי קודש חנוכה סימן יא אות ב. ובתשובות והנהגות חלק ב/שלז הביא ראי' שצריך להדליק מיד וכקטן מרמ"א סימן נג ס"ק ט דכתב הרמ"א שם דאם יגיע לכלל יג שנים בליל שבת אינו יורד לפני התיבה אם מתפללים מבעו"י, ומשמע מהא דהקטן עצמו יוכל להתפלל בזה הזמן [רק לא יהי' ש"צ] אע"פ שאם המתין אותו יוכל הוא להתפלל כגדול משחשיכה. ועי' בספר הלכות חג בחג דף כג שכתב שם כמה טאמים שהדליק כרגיל בביה"ש א] – שסומך דביה"ש כבר

לילה בנ"ח שמדרבנן כמו ספה"ע שיכול אז לברך. ב] – במ"א ריש סי' רסג כתב בשם המרדכי במגילה דיצא בקידוש בליל שבת אפילו בעוד יום, גם כן הכא יוכל הגדול לקיים מצוה נ"ח בחד דרבנן ממה שהדליק בקטנותו בתרי דרבנן. ועי' שם עוד טעמים.

ולכו' פשוט הוא דאינו יכול להוציא גדול בהדלקה זו אע"פ שבעת הנר דולק יבא לגדלות. ואין להביא ראי' ממה שהביא הב"י בסי' תרעט מהתרומת הדשן בענין הדלקת נ"ח בערב שבת חנוכה בברכה - דאף לפי השיטות דזה אינו זמן נ"ח יוצא - ופ"י התרה"ד דכיון שזה הכשר מצוה וע"כ יכול לברך, דגם בהאי גוונא דאע"פ שעכשיו קטן הוא אבל יכול להחשיב מעשה הדלקה זו כהכשר מצוה, - כיון שהתם שאני כי א"א בע"א כמו שפי' התרה"ד שם.

קטן שהגדיל... ביום א, אי חייב בהבדלה

בהליכת שלמה פרק ב הגה 48 יש אגרת שכתב ר'שז"א לאחד מתלמודיו וז"ל "אגב אעיר אותך, דהואיל דהוא יהי' בעה"י לגדול במוצ"ש טוב שלא יבדיל לעצמו, וכ"ש שלא יבדיל על הכוס בשביל אחרים, דהואיל דלא היה אצלו שבת דארייתא, לית' נמי בהבדלה".

ובהר צבי סימן קסה הביא ראי' מתשובת חתם סופר סי' קעב שכתב שם דמי שנשעשה גדול במצאי יוהכ"פ דפטור הוא מלהתענות תוס' יוה"כ, וגם הכא, כתב הה"צ כיון שאינו בר חיובא בהתחלתא דשבתא אינו בדין הבדלה [ולכא' אין זה דמיון כלל כי לגבי תוס' יוהכ"פ זו המשיך מהיום ויש טעם גדול ללדן ממה שהיה ביום משא"כ הכא דאע"פ שיש כאן סברה שהבדלה בא מכת היום פשוט שאינו המשיך היום] אבל עי' במנ"ח מצוה שיג שמסיים בצ"ע להאי דינא. ועי' עוד בזה במח"י ח"ו סי' נט. [ועי' בישעות יעקב אר"ח סי' תרח לגבי קטן שהגדיל ביהכ"פ].

קטן שהגדיל... ביום א, והוא יום צום שנדחה

לכאורה ביסוד השאלה, הוה החקירה אם תענית נדחה הוא מדין תשלומין בלבד או אם יש כח עצמו. ועי' תשובת אבני נזר סי' תכו דכיון שנוהגין קצת עניני אבילות בשבת לפני התענית [בתשעה באב שנדחה] משמע דעיקר יום עדיין ט אבל צריך רק תשלומין ב' י.

ויש שהוכיח ע"פ דברי הרשב"א ח"א סי' תקכ שכתב שם דאין נוהגים אבילות בשבת זו כלל, ולפ"ז הנביאים תיקנו עיקר קביעות התענית בעת שנדחה - ב' י - ואין זו מתורת תשלומין בלבד. ולפיכך צריך מי שהגדיל להתענות. אבל עי' בספר פתחי תשובות חלק ו דף סה שהביא מר"י פישר ז"ל שאפילו לפי שיטת האבני נזר צריך להתענות בדין "אין פורש מהציבר" - ובדין זה ודאי חייב בה מיד כשהגדיל.

ובליקוטי הערות מאת ר' משה שטורנבך שליט"א סימן שמג כתב דגדול זו לא גרע ממי שבא ממקום שאין מתענין למקום שמתענין - שמתענין עמהן. ועי' בספר נטעי גבריאל בין המצרים פרק ו אות ד הגה ז, דאפילו לשיטת הפוסקים דצריך להתענות אפשר זה דין מיוחד לתשעה באב כי התם גם בעשרי היה חרבן גדולה, אבל בשאר תעניות אפשר שיש להקל.

קטן שהגדיל... אחר שנתרפא אבל קודם שבירך הגומל

וגם לפי אלו שנוהגים לברך ברכת גומל אחר נסיעה באוירון, אם הגדיל בינתיים צ"ע מה דינו. ועי' סימן ריט ובמ"ב שם ס"ק ג מה שהביא ממ"א דקטן אינו מברך ברכת גומל והטעם בזה שבמטבע של ברכה זו לשון "חייבים טובים" וקטנים

לאו בר עונשין, - ומה הדין אחר שהגדיל.

וע' מנחת שלמה חלק ב סימן ס אות י וז"ל " ... בקטן שירד לספינה יחד עם אביו לעלות מחו"ל לא"י [שהיא מצוה] והגדיל באמצע הדרך אפשר שלא יברך ברכת גומל כיון שהירידה לספינה היתה שהוא קטן, וגם על זה שהיה נמצא בים גם לאחר שהגדיל א"א לומר שזו עונש על חטאיו שהרי זכות הוא לו... ועכ"פ בקטן שחלה והבריא בהיותו קטן דאף שלא חזר להיות הולך על בוריו כי אם לאחר שהגדיל, ונמצא שנתחייב להודות כשהא גדול, דאפה"י פטור לברך, אע"ג שעכשיו הוא גדול, וצ"ע למעשה"

אבל עי' בסידור היעב"ץ שפי' תיבת "חייבים" סתם על אישי דעלמא. ועי' בהגהות רע"א ריש סימן ריט דקטן יכול לברך.

ובאבני נזר סי' לט כתב דבעצם הדין יכול למחוק תיבה זו לקטנים, אבל כיון שאינו יכול לומר בנוסח כראוי אין בו משום חינוך. ועי' בסידור הרב פרק יג וכה"ח ס"ק ב. ובאשל אברהם כתב שיכול קטן לברך בלשון רחמנא, ופשוט שלפי דעת כולם יכול לברך בלי שם ומלכות.

קטן שהגדיל...אי צריך לברך ברכת התורה עוד פעם בלילה

במעודים וזמנים סי' רפח הביא בשם רבינו חיים מבריסק דבליל הבר מצוה הבחור צריך להתפלל ערבית מיד ולכוון בעת ברכת אהבה רבה לברכת התורה, וכן כתב יבה"א חלק ג סימן כז [ובארץ צבי סי' טז מוסיף דצריך ללמוד מיד אחר התפילה]. והבעל המעו"ז שם כתב כיון שגם לקטנים יש מצוה קיומית של ת"ת מעויל הברכות של בוקר. ועי' במהרשם חלק ג סי' קכא שג"כ פסק שאין צריך לברך עוד פעם. אבל בספר חיי משה סי' מז אות א הביא מספר יום תרועה [על ר"ה כה:] וגם באמרי בינה שצריך לברך שנית.

ומציאה מצאתי בבה"מ פה בבאפאלא – ספר "מצווה ועושה" מאת הרב שמואל פרייעדמאן - ובדף תרנח יש אריכת גדולה בשאלה זו, והביא מספר אור משה ראי' לנידונינו ממה שפסק בש"ע אה"ע סי' א ס"ז דגוי שהיה לו בנים בגיותו ואח"כ נתגיררו הוא ובניו, קיים בהם מצות פריה ורביה ובטורי אבן הקשה על זה ממה שכתב הש"ע בס"י תעה ס"ה בענין מי שאכל מצה בעת שטותו ואח"כ נתרפא – דאינו יוצא [עי' לעיל, קטן שהגדיל...בימי הספירה] ולכו' זה סותר הדין באה"ע. והמנחת חינוך מצוה א מתרץ קושי' הט"א דלגבי פ"ו המצוה הוא להיות לו בנים, והמצוה הזו אין לו הפסיק כל ימי חייו, וע"כ יש לו הכשר מצוה להשתדל בפ"ו, אבל זו לאו הגוף של המצוה. ולפי כל הנ"ל, כתב המצווה ועושה, יש לחדש בהאי גוונא דהמצוה של ת"ת ג"כ מסתבר דנמשכת כמו פ"ו, ויוצא במה שמכרך בבוקר.

קטן שהגדיל...בימי אבילות

עי' ברא"ש מו"ק סי' צו וז"ל " כתב ר' מאיר ז"ל מי שמת אביו ואמו והיה קטן באותה שעה וקודם שעברו לו יום נעשה בן י"ג ויום אחד נראה לי דחייב להתאבל משהגדיל ז' ול' ואינו מונה מיום קבורה אלא משנעשה גדול והוי כמי ששמע שמועה קרובה ברגל שמתאבל עליו אחר הרגל ומונה ז' ושלישים...ואע"ג שאין משיבין את הארי לאחר מותו תורה הוא וללמוד אני צריך ותופס אני אותה סברא שיש לחלק בין היכא דגברא בר חיובא הוא ויומא קגרים לקטן דבשעה שהיה לו להתאבל נפטר מחמת קטנו פקע מיניה חיוב אבילות לעולם... " וע"ע שם. וביסוד המחלוקת – הסבר הדין " אין דיחוי אצל מצוות".

ובש"ע יו"ד סי' שצו ס"ג כתב כסברת הרא"ש דקטן שהגדיל בימי אבילות פטור. ועי' בס' הפרדס סי' רמה. ובהב"ח בסי' שצו חולק עליו מכמה טעמים [וגם כי המהר"ם היה רבי של הרא"ש] ועי' גם בתשובת הרדב"ז ג/תרלג אמאי אין אומרים כאן מקילין לענ' אבילות. ועי' בעה"ש סי' שצו ס"ה וז"ל "ומ"מ במת אביו או אמו משום כבודם ינהג בדברים הנוהג יב"ח דזה אינו נמשך מסימת הגולל אלא ענין בפני עצמו הוא משום כבודם". ועי' בכל בו דף קמו. ובחכמת אדם קסח/ו. ועי' בט"ז שצו/ב שחולק על חמיו הב"ח. ועי' שו"ת שיבת ציון סי' סא ויב"א ג/כח.

עוד בענינים אלו:

- עי' בחשק שלמה מגילה ה. שדן במי שהגדיל במקיפון בחומה ביום טו והוא פורים משולש. ועי' עוד בזה במנח"ש א/כג.
- עי' בהליכות שלמה דף שכא במילואים בעני' קטן שהגדיל בעת שתפילין עליו. ולענין ציצית עי' שו"ת משנה הלכות סי' רכט.
- בענין קטן שהגדיל בתוך החג אי צריך לברך שהחיינו עוד פעם, ומי שהגדיל בתוך ימי פסח אי אומר שנית הלל שלם – עי' תוס' ביכורים סי' תרלז והליכות שלמה חלק ב דף ריח הגה 37 שחולק עליו.
- עי' בפ"ת ביו"ד סי' רצא בענין מזוזה שקבע על פתחו כשהוא קטן אם צריך לברך שנית כשיגדיל.
- ועי' בספר חסידים תרצב והבהגהת מקור חסד לענין עבירות שעבר בקטנותו אם יש חיוב תשובה כשהגדיל. ועי' בשדי חמד מערכת הקו"ף כלל נב שהוא ג"כ הביא הרבה מ"מ לנידון זו.
- קטן בן חו"ל וביום א של יו"ט הגדיל בא"י עי' בצל החכמה א/לו דדינו כבן א"י וה"ה לגר – וזו חידוש עצומה. אבל במנח"ש א/יט אות ו פסק כפשוטו דדינו כמו בן חו"ל.
- ולענין גניבה, אם חייב להשלים כשהגדיל, עי' ש"ע חו"מ סי' שמט/ו שאם אינו בעין פטור אף כשיגדיל. ולכו' הטעם דאינו בר דעת [עי' במפורשי הש"ע]. ועי' בפ"ת שם ב' מה שהביא מתשוב' השב"י א/קעז. ועי' בזה באג"מ חו"מ א/פח.
- ובא לידי היום הדפסה חדשה של שו"ת שרידי אש, ומצאתי שם בדף תקמו נושא ונותן בין הבעל שרידי אש ור' מרדכי גיפטר בענין גר קטן שהטבילו ב"ד ומיחה כשיגדיל ועי' שם דהטעם דיכול למחות הוא שבגירות יש טעם דלא מהני זכיה (והמקור להאי לסוגיא גמ' כתובות יא. וברמב"ם הל' מלכים פ"י ה"ג).